

ROZHĽADY

JÚLIA DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ*

Od staroslovienciny k cirkevnej slovančine¹

DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, J.: From Old to Church Slavonic. *Slavica Slovaca*, 54, 2019, No. 2, pp. 156-165 (Bratislava).

For over 250 years, Old Slavonic has been an attractive subject for linguists, literary scientists, historians, theologians and all lovers of Old Slavonic literature, culture, scripts and liturgy not only in Slavonic but also non-Slavonic countries. The birth of Slavonic and Paleo-Slavonic studies is closely connected to the beginnings of national revival in Slavonic countries in the second half of the 18th century. It was a period of searching for one's Slavonic and Christian roots, history, rulers and vladikas, the land and language of their ancestors, i.e. their place in the family of European and Christian nations.

Slavonic, Paleo-Slavonic, beginnings of national revival in Slavonic countries, the family of European and Christian nations.

Starosloviensky jazyk predstavuje prvý spisovný jazyk Slovanov, ktorý sa etabloval koncom praslavskej jednoty v 9. stor. Ide o starobylý jazyk, ktorý reprezentuje neskorú praslavskú jednotu tesne pred jej rozpadom na jednotlivé slovanské jazyky v 10. – 11. stor. Písomne je síce doložený v pamiatkach z 10. – 11. stor., čiže o sto až stopäťdesiat rokov neskôr než vznikli originály sakrálnych textov, ale jazykoveda na základe moderných jazykovedných metód dokáže upraviť tzv. nenormalizované texty (neupravené texty obsahujúce chyby a odklony od pôvodnej normy) do tzv. normalizovanej podoby, reprezentujúcej starosloviencinu v 9. stor., čiže v období ich vzniku. Preto *Úvod do štúdia staroslovienciny* patrí k prvej historickej jazykovednej disciplíne, ktorú absolvujú poslucháči slovanských filológii na univerzitách nielen v slovanských, ale aj v neslovanských krajinách, kde sa študuje slavistika. Po rozšírení staroslovienského písomníctva zo západoslovanskeho prostredia, ktoré nasledovalo po zániku Veľkej Moravy začiatkom 10. stor., medzi južných a východných Slovanov, sa tento náš najstarší spisovný jazyk dostal do kontaktu s južnoslovanskými a východoslovanskými jazykmi. V dôsledku tejto novej jazykovej situácie vznikajú na uvedených územiach nové varianty staroslovienciny, ktoré sa v slavistickej literatúre nazývajú redakciami cirkevnej slovančiny. To znamená, že staroslovienske obdobie z 9.-11. stor. v nasledujúcom období od 12. stor. plynule prechádza do obdobia cirkevnoslovanského jazyka, ktorý predstavuje mladší variant staroslovienciny a ktorý obsahuje znaky tých slovanských jazykov, na území ktorých sa používal ako liturgický i spisovný jazyk.

Štúdium staroslovienciny, staroslovienského písomníctva a slovanskej liturgie obohacuje, povznáša a naplňa radosťou aj túžbou po poznaní týchto symbolov Slovanstva aj moderného človeka. Stále sú aktuálne slová J. S. Bandkieho (1768 – 1835), ktoré tento zakladateľ poľskej slavistiky vyslovil pred stodevät'desiatimi rokmi: „*Daj, Bože, aby slovanskému cirkevnému dialektu ako prvému alebo aspoň najstaršiemu nám známemu prameňu slovanského jazyka učili sa všetky slovanské národy a poznali ho, nie pre zjednotenie cirkevne, ale kvôli vyššiemu vedeckému vzdelaniu*

* Prof. PhDr. Júlia Dudášová-Kriššáková, DrSc., Prešovská univerzita v Prešove, Centrum jazykov a kultúr národnostných menšín, Ústav rusínskeho jazyka a kultúry, Ul. 17. novembra 15, 080 01 Prešov

¹ Štúdiá je súčasťou riešenia grantovej úlohy projektu VEGA MŠVVaŠ Slovenskej republiky Dynamické procesy v súčasnej jazykovednej slavistike III č. 1/0383/17 (2017-2019).

*a udržaniu slovanskej národnosti, ... aby sme neodpadli od spoločného prameňa národného svojrázu, ktorý napriek víchriciam desiatok stáročí predsa len nevyschol.*²

Odborníci študujú staroslovienčinu aj **pre vyššie vedecké ciele** ako jazyk rozsiahleho písomníctva a nositeľku dlhovekej slovanskej kultúry, pre poznanie vysokej dokumentárnej hodnoty staroslovien-ských pamiatok ako aj poznanie širších súvislostí dejín a kultúry Slovanov a dejín a kultúry vyspelej Byzancie.³ Štúdium staroslovienčiny a staroslovianskeho písomníctva má obzvlášť veľký význam pre Slovákov. Výstižné sú slová kardinála Korca, ktoré predniesol na celonárodných oslavách sviatku sv. Cyrila a Metoda 5. júla 2007: „Cyrilo-metodská tradícia vstúpila v priebehu stáročí do všetkých od-vetví národného, náboženského a kultúrneho života Slovákov. Stala sa tradíciou národotvornou. Bolo prirodzené, že Slovensko pri tvorbe svojho štátu do preambuly Ústavy SR, svojho najvyššieho záko-na, zakotvilo cyrilo-metodský odkaz. Tým pripomíname sebe, Európe i svetu tisícročné korene nášho kultúrneho, duchovného a národného života, ba aj svoju dávnu štátnosť. To je výraz našej hrdosti.“⁴

Poslaním štúdia staroslovienčiny a cirkevnej slovančiny je získanie odborných (lingvistických, literárnych, historických i teologických) vedomostí o vzniku slovanského písomníctva od najstarších čias cez formovanie slovenskej (českej, poľskej, dolnolužickej, hornolužickej, ruskej, bieloruskej, ukra-jinskej, rusínskej, bulharskej, macedónskej, srbskej, chorvátskej a slovinskej) národnosti až po formo-vanie národa a jeho hlavného atribútu – spisovného jazyka v širšom kontexte slovanskej a všeobecnej jazykovedy, dejín slovanskej a svetovej literatúry, svetových dejín, dejín Slovanov vrátane dejín slovan-skej liturgie a dejín kresťanstva i cirkvi. Tento odborný aspekt štúdia slavistiky je úzko spätý aj s pozná-vaním slovanskej kultúry v širokom slova zmysle v kontexte vyspelých svetových kultúr v rozpätí vyše desiatich storočí. **Staroslovienčina je symbolom slovanskej vzájomnosti, pospolitosti a napokon aj symbolom vyspelej kultúry starých Slovanov.** Slovania sa po prijatí kresťanstva, po schválení slovan-skej liturgie a po povýšení staroslovianskeho jazyka na úroveň bohoslužobných jazykov (dovtedy túto funkciu mohli plniť iba latinský, grécky a hebrejský jazyk) pápežom Mikulášom I. (858-867), Hadri-ánom II. (867-872) a Jánom VIII., ktorý vyjadril súhlas s konaním liturgie v staroslovianskom jazyku v známej bule **Industriae tuae** (880), zaradili medzi vyspelé národy vtedajšieho sveta.⁵

V slavistike sa používajú dva názvy: **staroslovienčina** (9.–11. stor.) a **cirkevná slovančina** (od 12. stor.), ktorá na rozdiel od staroslovienčiny nemá jednotnú podobu, ale zachovala sa v písomných pamiatkach zapísaných v rôznych redakciách. Tieto redakcie cirkevnoslovanského jazyka majú veľký význam pre štúdium vývinu tých slovanských jazykov, na území ktorých vznikli jazykové pamiatky. Napríklad pre štúdium dejín ruského jazyka majú veľký význam tie jazyky východoslovanského pôvo-du, ktoré sa vyskytujú v ruskej redakcii (ruskom type) cirkevnoslovanského jazyka na jednotlivých jazykových rovinách a ktoré pomáhajú pri určovaní absolútnej a pomernej chronológie jazykových javov. V dôsledku jazykových kontaktov staroslovienčiny s niektorým zo živých slovanských jazy-kov (dialektov) na slovanskom juhu a východe sa na pôvodný južnoslovanský základ staroslovienči-ny navrstvili jazyky napríklad ruského, ukrajinského, bieloruského, bulharského alebo macedónskeho jazyka. Inými slovami povedané, kým staroslovienčina reprezentuje praslovanský jazyk tesne pred jeho rozpadom, redakcie cirkevnoslovanského pôvodu pomáhajú pri rekonštrukcii najstarších dejín jednotlivých slovanských jazykov.

² Šafárik, P. J.: Dejiny slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí. Spisy P. J. Šafárika. 1. Z nemeckého originálu Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten (Budín 1826) preložili V. Betáková a R. Beták. Ed. K. Rosenbaum. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo v Košiciach pre Univerzitu P. J. Šafárika, 1992, s. 82. J. S. Bandkiewicz uverejnil v Allgemeine Literaturzeitung (október 1827) recenziu na uvedenú Šafárikovu monografiu, ktorá vzbudila veľký ohlas vo vtedajšom vedeckom svete. V priebehu krátkeho času boli Šafárikove Geschichte preložené do poľštiny a ruštiny.

³ Kurz, J.: Učebnice jazyka staroslovianskeho. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1969, s. 11.

⁴ Kardinál Korec: Zdravo rozvíjať národný život. In: Katolícke noviny, r. 122, 2007, č. 28, s. 4.

⁵ Encyklika pápeža Jána Pavla II., Apoštoli Slovanov. Nihil obstat 783/1985 ThDr. Anton Bagin, cenzor. Imprimatur Banská Bystrica, 22. septembra 1985 Mons. ThDr. Jozef Feranec, biskup, predseda ZOS. Vydané ako príloha Duchovného pastiera.

Staroslovienčina už vyše dvestopäťdesiat rokov púta pozornosť jazykovedcov, literárnych vedcov, historikov, teológov a všetkých milovníkov staroslovienskej literatúry, kultúry, staroslovienskeho písomníctva a slovanskej liturgie nielen v slovanských, ale aj v neslovanských krajinách. **Zrod paleoslavistiky je úzko spätý so začiatkom národného obrodenia v slovanských krajinách v druhej polovici osemnásteho storočia.** Bolo to obdobie hľadania svojich slovanských a kresťanských koreňov, dejín, svojich vladárov a vladýkov, pravlasti, prajazyka, čiže svojho miesta v rodine európskych a kresťanských národov. Zakladatelia slavistiky Josef Dobrovský (1753 – 1829), Bartolomej Kopitar (1780 – 1844), Alexander Christoforovič Vostokov (1781 – 1864), Pavol Jozef Šafárik (1795 – 1861) pripisovali veľký význam štúdiu staroslovienskych pamiatok a staroslovienčiny, ktorú nazývali „starým cirkevným jazykom slovanským“. Vo výskume tohto starobylého slovanského jazyka videli kľúč k poznaniu dejín Slovanov, genézy slovanských jazykov a slovanského písma, ako aj k určeniu miest a slovanských jazykov v rodine indoeurópskych jazykov.

Zastavíme sa na chvíľu pri otázke, aký bol vývin názorov zakladateľov slavistiky na pôvod stsl.? V 18. storočí stor. pred slavistami tieto kardinálne otázky:

(1) otázka priority slovanského písma, hlaholiky a cyriliky;

(2) vymedzenie prazákladu slovanských jazykov a určenie vzťahu medzi živými slovanskými jazykmi a staroslovienčinou;

(3) určenie genézy staroslovienčiny, ktorú **J. Dobrovský** v klasifikácii slovanských jazykov uvádza na prvom mieste skupiny **A** (staroslovienčina, ruština, srbčina, chorvátčina, slovinčina), „lebo bola prv kultivovaná ako ruština a srbčina“ (do skupiny **B** zaraďuje češtinu, slovenčinu, hornú lužickú srbčinu, dolnú lužickú srbčinu, poľštinu);

(4) odlíšenie staroslovienčiny (9. – 11. storočie) a cirkevnej slovančiny (od 12. storočia až po súčasnosť) ako dvoch vývinových stupňov prvého spisovného jazyka Slovanov.⁶

Josef Dobrovský nepokladá staroslovienčinu za matku slovanských jazykov, ale domnieval sa však, že je sestrou južných slovanských jazykov. Hneď od začiatku mu bolo jasné, že staroslovienčina patrí do juhovýchodnej, presnejšie južnej skupiny slovanských jazykov a že základom tohto prvého spisovného jazyka Slovanov bola podľa neho srbčina, resp. „srbsko-bulharsko-macedónsky jazyk“.

Pavol Jozef Šafárik sa kloní k názoru, „že bulharčina a srbčina pôvodne a ešte i za Cyrilových čias tvorili asi len jedno nárečie“ (s. 81). Neskôr vo svojom *Slovanskom národopise*, ktorý vyšiel v Prahe roku 1842, sa priklonil k mienke, že staroslovienčina má bulharský základ: „Tá reč, usudzujúc podľa pamiatok v prekladoch písem svätých a v bohoslužobných knihách gréckej cirkvi, bola so súčasným, no teraz už značne zmeneným bulharským nárečím, rovnakého rodu a charakteru, preto ju tu pod spoločným názvom uvádzame. ...V tejto reči rozlišujeme historicky len dve nárečia: cirkevné čiže cyrilské, a novobulharské, ktoré sa sformovalo z prostého hovoru a hovoria ním súčasní Bulhari.“⁷

Tento Šafárikov názor je doposiaľ všeobecne rozšírený v bulharskej slavistike, resp. sa ho pridriavajú aj niektorí slavisti v neslovanských krajinách, ktorí na pomenovanie staroslovienčiny používajú termín starobulharský jazyk (altbulgarische Sprache). To znamená, že v bulharskej slavistike sa stotožňuje staroslovienčina s najstarším vývinovým stupňom bulharčiny, so starou bulharčinou. Tento názor bol podrobený kritike na I. zjazde slovanských filológov v Prahe roku 1929, kde sa v Tézach Pražského lingvistického krúžku konštatovalo, že „z metodologického hľadiska ne-

⁶ Šafárik, P. J.: Dejiny slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí. Z nemeckého originálu Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten, Budín 1826, preložili, edične pripravili a poznámky napísali V. Betáková a R. Beták. Spisy Pavla Jozefa Šafárika. 1. Košice: Vydalo Východoslovenské vydavateľstvo Košice pre Univerzitu Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach v roku 1992, s. 33-36.

⁷ Šafárik, P. J.: Slovanský národopis. Z českej pôvodiny Slowanský národopis, Praha 1842, preložil P. Žigo. Spisy Pavla Jozefa Šafárika. 4. Košice: vydalo Vydavateľstvo Oriens pre Univerzitu Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach s finančným príspevkom Štátneho fondu kultúry Pro Slovakia 1995, s. 35-38.

možno pripustiť, aby sa tento najstarší spisovný jazyk Slovanov stotožňoval s jedným z historických slovanských jazykov a aby sa vykladal z hľadiska historickej dialektológie.⁴⁸

Spočiatku sa k názoru J. Dobrovského klonil aj **slovinský bádateľ Jernej (Bartolomej) Kopitar** a tento názor prezentoval vo svojej po nemecky napísanej gramatike slovinčiny *Grammatik der slavischen Sprache in Krain und Steiermark* (1808). Neskôr v recenzii Dobrovského spisu *Institutiones linguae slavicae dialecti veteris*, uverejnenej vo viedenskom časopise *Jahrbücher der Literatur* (XVII, 1822), tento názor odvolal a „za priamych potomkov Slovanov hovoriacich Cyrilovou a Metodovou rečou vyhlásil Korutáncov alebo dnešných Vindov.“⁴⁹

O túto Kopitarovu teóriu o panónskej pravlasti staroslovienčiny sa opieral aj jeho krajan a žiak **Franz Miklosich** (1813 – 1891), tvorca vedeckého štúdia porovnávacej slovanskej jazykovedy. Miklosich sa zaslúžil o to, že staroslovienčina bola zaradená do porovnávacieho štúdia slovanských jazykov a všetky otázky súvisiace s výskumom staroslovienčiny sa riešili porovnávacím postupom.¹⁰

Otázka pôvodu staroslovienčiny bola definitívne vyriešená až koncom 19. storočia, keď **Vatroslav Oblak** (1864 – 1896), žiak chorvátskeho bádateľa Vatroslava Jagića (1838 – 1923), na základe priameho terénneho výskumu nárečí v Solúne prišiel k záveru, že **základom staroslovienčiny boli macedónske nárečia v okolí rodiska sv. Konštantína Cyrila a sv. Metoda**. Vo svojej publikácii *Macedonische Studien* (Wien 1896) na základe podrobného opisu macedónskeho nárečia obce **Suho pri Solúne** poukázal na neudržateľnosť Miklosichovej teórie o panónskom pôvode staroslovienčiny a na druhej strane uviedol spoločné črty tohto archaického macedónskeho nárečia a pôvodnej staroslovienčiny predveľkomoravského typu. Oblakova práca vzbudila nebyvalý ohlas v slavistických kruhoch a odvtedy sa k výskumu macedónskych nárečí vracajú mnohí jazykovedci.¹¹

V odbornej literatúre sa od čias zrodu slavistiky ako osobitnej vednej disciplíny najčastejšie používali tieto názvy staroslovienského jazyka: starý cirkevný slovanský jazyk, cirkevnoslovanský (starocirkevnoslovanský) jazyk, старославянский язык, церковнославянский язык, древнецерковнославянский язык, старослов'янська мова, język staro-cerkiewno-słowiański, język starosłowiański (starobułgarski), staroslavenski jezik, starocerkvenoslavenski jezik, старословенски језик, старословенски јазик, старобългарски език.¹²

Najlepší slovenský znalec dejín spisovnej slovenčiny a jazykovej situácie v predspisovnom období Ján Doruľa vo svojej štúdiu *Predstavy slovenských vzdelancov o jazyku a etnickej identite Slovákov v období národného obrodzenia* (s. 92-96)¹³ presvedčivo ukázal, že v prípade termínu a názvu **staroslověnský jazyk** používaného v češtine išlo o snahu J. Polívku (1883) odlišiť názov **staroslověnský jazyk** „staroslovenski jezik, lingua palaeoslovenica, altslovenische Sprache“ od staroslovanského jazyka, ktorý sa v staroslovienčine označoval názvom **СЛОВѢНСКЪ ЯЗЫКЪ**. Týmto termínom sa podľa J. Doruľu mal odlišiť staroslovanský jazyk (**СЛОВѢНСКЪ ЯЗЫКЪ**) od staroslovinského jazyka (slovin. staroslovenski jezik, slov. staroslovinský jazyk), ktorý bol v druhej polovici 19. stor. rozšírený vplyvom bádateľských zásluh slovinských paleoslavistov B. Kopitara a F. Miklosicha a ich teórie o panónskom pôvode staroslovienčiny. J. Doruľa podobne ako českí paleoslavisti J. Vašica a R. Večerka pokladajú východiskový český termín staroslověnský jazyk za technický termín (terminus technicus).

⁸ Podrobnejšie Dudášová-Kriššáková, J.: Kapitoly zo slavistiky II. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovien-sis. Monografia 95. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove Filozofická fakulta 2008, s. 203.

⁹ Porov. Šafárik, P. J.: Dejiny slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí, c. d., s. 74.

¹⁰ Pozri Kurz, J.: Učebnice jazyka staroslověnského, c. d., s. 40.

¹¹ Porov. Małecki, M.: Dialekty polskie i słowiańskie. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 2004, s. 267 – 320. V jeho štúdiach z tridsiatych rokov 20. stor. nájdeme aj kritický prehľad literatúry o dovtedajších výskumoch týchto macedónskych nárečí.

¹² Pozri Николин, С.: Старословенски језик I. Правопис – Гласови – Облици. Треће издање. Београд: Научна књига 1984, с. 26-27.

¹³ In: Historický význam a odkaz diela osobností slovenského národného obrodzenia. Ved. red. J. Doruľa. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV 2014, s. 79-132.

Český termín staroslověnský jazyk bol prevzatý do slovenčiny v podobe starosloviensky jazyk, pričom „jeho adaptácia do slovenčiny je čisto formálna, nahrádza len v slovenskej grafike cudzie písmeno *ě* umelou, nepravou dvojhláskou *ie*.“¹⁴

Slavisti v 18. ani v 19. storočí ešte nerozlišovali medzi **starosloviencinou**, ktorá sa zachovala v staroslovienských pamiatkach veľkomoravského a po veľkomoravského obdobia v 9. – 11. storočí, a **cirkevnou slovančinou**, ktorá sa vyvinula v dôsledku jazykových kontaktov staroslovienciny a národných jazykov na slovanskom juhu a východe po vyhnaní Metodových žiakov z Veľkej Moravy od 12. storočia. S potrebou terminologického rozlíšenia staroslovienciny a cirkevnej slovančiny prišla až **moderná jazykoveda**. Holandský slavista **Nicolaus van Wijk** (1880 – 1941) vo svojej učebnici *Geschichte der altkirchenslavischen Sprache* (Berlin – Leipzig 1931), ktorá vyšla aj v ruskom preklade pod názvom *История старославянского языка* (Москва 1957) navrhuje, aby sa rozlišovali dva pojmy a termíny: (1) *starosloviensky jazyk* (древнецерковнославянский язык, altkirchenslavische Sprache) pre staroslovienske obdobie, z ktorého sa zachovali najstaršie jazykové pamiatky, a (2) *cirkevná slovančina* (церковнославянский язык, kirchenslavische Sprache) pre mladšie obdobie, keď sa jednotlivé písomné pamiatky zaraďujú do jednotlivých redakcií (typov) cirkevnoslovanského jazyka. N. van Wijk ešte nepoužíva termín redakcia (typ) cirkevnoslovanského jazyka, ale hovorí o rusko-cirkevnoslovanských, bulharsko-cirkevnoslovanských, chorvátsko-cirkevnoslovanských, srbsko-cirkevnoslovanských, resp. česko-slovensko-cirkevnoslovanských textoch.¹⁵

O potrebe terminologického rozlíšenia medzi starším a mladším vývinovým stupňom staroslovienciny sa diskutovalo aj na I. zjazde slovanských filológov v Prahe roku 1929. Autori **Téz Pražského lingvistického krúžku**, ktoré boli publikované v materiáloch I. zjazdu slovanských filológov, menovite vo štvrtej téze „*Aktuální otázky jazyka církevněslovanského*“, navrhli, aby sa termínom *starosloviensky jazyk* označoval jazyk najstarších písomných pamiatok z 10. – 11. storočia. Pre mladšie obdobie od 12. storočia odporúčali používať termín *středný slovanský jazyk*. Autori Téz zaviedli ďalší nový termín *lokálně redakcie (typy) církevně slovančiny*, v ktorých sa vyskytujú zmeny v dôsledku jazykových kontaktov staroslovienciny a národného jazyka, na území ktorého sa starosloviencina používala ako liturgický jazyk, resp. spisovný jazyk (na slovanskom juhu a východe). Tento návrh sa natrvalo ujal s menšou úpravou. Od 12. storočia hovoríme o cirkevnej slovančine (cirkevnoslovanskom jazyku) a o jej lokálnych redakciách (typoch).¹⁶

Zásadné korekcie v názoroch na kardinálne otázky slavistiky priniesli veľké **objavy staroslovienských pamiatok v 19. storočí a ich edície**, čím sa potvrdil starší názor zakladateľov slavistiky, že **základom slavistického výskumu je štúdium staroslovienských pamiatok v širšom kontexte porovnávacieho štúdia slovanských a indoeurópskych jazykov** (najmä gréčtiny, latinčiny, nemčiny, albánčiny, rumunčiny a pod.), ich literatúr a dejín. Objavenie a kritické vydanie každej staroslovienskej pamiatky v 19. storočí bolo vždy mimoriadnou udalosťou v slavistike, lebo vďaka tomu sa slavisti pomaly, krok za krokom, približovali k formulovaniu nových zistení a k revízii starších názorov, ktoré z pohľadu nových objavov mali často charakter domnienok a hypotéz.¹⁷

Hoci Assemaniho kódex (Assemani Codex Glagoliticus), ako je známe, bol objavený roku 1736, na vydanie čakal takmer stotridsať rokov. Roku 1865 hlaholské vydanie pripravil chorvátsky bádateľ **Franjo**

¹⁴ Doruľa, J.: Historický význam a odkaz diela osobností slovenského národného obrodnenia, c. d., s. 96 odkazuje na dielo: Polívka, J.: Kterým jazykem psány jsou nejstarší památky církevního jazyka slovanského starobulharský či staroslovanský. In: Slovanský sborník, 1883, roč. 2, č. 10, s. 481–488, 545–554.

¹⁵ Pozri Van Weijk, N. (Van Wijk, N.): История старославянского языка (Geschichte der altkirchenslavischen Sprache). Перевод с немецкого В. В. Бородин. Москва: Издательство иностранной литературы 1957, c. 19–20.

¹⁶ Publikácia Teze predložené Prvému sjezdu slovanských filológov v Praze 1929 pôvodne vyšla ako zjazdový materiál. Neskôr bola znovu uverejnená v práci U základů pražské jazykovědné školy. Prameny české a slovenské lingvistiky. Ed. J. Vachek. Praha: Academia 1970, s. 35–67.

¹⁷ Porov. Dudášová-Kriššáková, J.: Miesto staroslovienciny v rodine slovanských jazykov. In: Reflexia jednoty v diele a pôsobení blahoslaveného biskupa Vasil'a Hopka (1904 – 1976) v kontexte eurointegračného procesu. Ed. V. Boháč. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove Gréckokatolícka teologická fakulta 2009, s. 101–127.

Rački s podrobným úvodom od Vatroslava Jagića (119 strán) a so snímkom kódexu. Toto prvé vydanie je uložené vo Vatikánskej knižnici pod číslom jeden. Druhé vydanie vyšlo v Ríme s transliteráciou do latinky a pripravil ho roku 1878 Jan Crnčić. Vo Vatikánskej knižnici je uložený pod číslom tri. Tretie fototypické vydanie pripravili českí bádatelia Josef Vajs a Josef Kurz roku 1929 a roku 1955 J. Kurz vydal pamiatku transliterovanú do cyriliky.¹⁸ Rukopis má 159 listov, čiže 318 strán, a **podľa odborníkov patrí k vzorom macedónskej písárskej školy založenej sv. Klimentom Ochridským**, z ktorej vyšli aj ďalšie hlaholské rukopisy: **Zografský kódex, Mariánsky kódex, Sinajský žaltár, Euchológium Sinajské**. Predpokladá sa, že ho prepisoval jeden, najviac dvaja pisári. Je vzácny aj z **paleografického hľadiska**, lebo obsahuje krásne iniciály a miniatúry a je písaný okrúhlo, takmer krúžkovitou hlaholikou *in continuo*, súvisle, bez delenia textu na slová. Na niektorých miestach je pôvodný hlaholský text zoškraibaný a bol tam vpísaný cyrilský text, ktorý sa nachádza aj na okrajoch. **Je to tiež jeden z dôkazov, že hlaholika je staršia než cyrilika**. Je to **jediný hlaholský evanjeliár** a, ako predpokladajú niektorí bádatelia, evanjeliár bola prvá kniha, ktorá bola preložená do staroslovienčiny. Na základe jazykových a paleografických kritérií odborníci predpokladajú, že preklad kódexu vznikol koncom 10., resp. na začiatku 11. storočia.¹⁹

Roku 1820 vydal ruský slavista **Александр Христофорович Востоков** spis **Рассуждение о славянском языке, служащее введением к Грамматике сего языка, составляемой по древнейшим оного письменным памятникам**, v ktorom uvádza, že písomné doklady v cirkevnej slovančine, čiže v staroslovienčine, pochádzajú z polovice 9. stor., a medzi najstaršie slovanské pamiatky radí **Ostromirovo evanjelium (Ostromirov evanjeliár)** z rokov 1056 – 1057.²⁰ Na základe štúdia poľštiny, ruštiny a cirkevnoslovanských rukopisov, najmä Ostromirovho evanjeliára dospel k záveru, že pôvodne sa v staroslovienčine vyskytovali nosovky ж, љж, ѡ, ѡж, namiesto ktorých sa v ruštine vyskytujú striednice u, ju, ja, kým v poľštine sa nosovky zachovali, ale v pozmenenej podobe. Taktiež zistil, že v staroslovienčine sa vyskytovali tvrdý a mäkký jer ѣ, ѣ ako osobitné hlásky, ktoré v živej ruštine boli nahradené striednicami o, e, kým v cirkevnoslovanských pamiatkach plnia funkciu grafém (označujú tvrdú a mäkkú spoluhlásku).

Keď sa o vydaní Vostokovovho *Рассуждения о славянском языке* (1820) dozvedel **J. Dobrovský**, chcel svoje **Institutiones linguae slavicae dialecti veteris** (1822), ktoré vyšli o dva roky neskôr, zničiť. Dobrovský bol známy kritickým prístupom k štúdiu prameňov, pamiatok, názorov iných slavistov, ale aj vlastných názorov. Preto si uvedomoval neaktuálnosť svojej učebnice staroslovienčiny, keďže on sám nemal to šťastie, aby pripravil vydanie staroslovienskej pamiatky, ani na rozdiel od iných slavistov nemal k dispozícii taký vzácny rukopis, ako to bolo v prípade Ostromirovho evanjeliára z 11. storočia, ktorý mal k dispozícii ruský bádateľ A. Ch. Vostokov pri písaní svojich *Рассуждений*. Uvedená pamiatka sa v súčasnosti pokladá za najstaršiu pamiatku ruskej redakcie cirkevnoslovanského jazyka, pretože obsahuje viaceré rusizmy, napr.: ruské striednice za nosovky ж > ѡж, љж > ю, ѡ, ѡж > ѡ; striednice ж (východoslovanská) a жд (južnoslovanská) za pôvodné psl. *dj; skupiny ѡр, ѡр, ѡл, resp. ѡръ, ѡръ, ѡль, resp. ѡр, ѡръ, ѡль; spojenia -ѡа-, resp. -ѡа- pri tvorení imperfekta; pádovú koncovku -ѡь в inštrumentáli singuláru o-kmeňov, osobnú príponu -тъ v 3. osobe jednotného čísla sloviess prítomného času a pod.²¹ A. Ch. Vostokov pripravil roku 1843 prvé vedecké vydanie Ostromirovho evanjelia.

¹⁸ O treťom kritickom vydaní Assemanioho kódexu predniesol Josef Kurz referát na II. medzinárodnom zjazde slovanských filológov vo Varšave roku 1934 pod názvom: Nárys částečné charakteristiky jazyka kodexu Assemanova podľa fototypického vydání. In: Księga referatów. Sekcja I – Językoznanstwo. Warszawa 1934, s. 68/69.

¹⁹ Porov. Ottův slovník naučný. II. d. Alq – Až (1996, s. 902-904); Weingart, M.: Rukověť jazyka staroslověnského I. – II. (1937 – 1938).

²⁰ V ruskej odbornej literatúre sa táto pamiatka nazýva Остромирово евангелие, v slovenskej a českej slavistike sa stretávame s obidvoma názvami: Ostromirovo evanjelium, Ostromirov evanjeliár. Pamiatka je pomenovaná podľa posadníka (správcu mesta) Ostromira v Novgorode a je uložená vo Verejnej knižnici M. E. Saltykova-Ščedrina v Petrohrade. Celkove má 294 strán. Podrobnejšie Kurz, J.: Učebnice jazyka staroslověnského, c. d., s. 37-39.

²¹ Ван Вејк, Н. (Van Wijk, N.): История старославянского языка, c. d., c. 54-55.

Ďalším míľníkom na ceste poznania dejín staroslovienskeho jazyka v 19. storočí bolo vydanie hlaholskej pamiatky **Glagolita Clozov**, ktoré pripravil **slovinský bádateľ** a blízky spolupracovník J. Dobrovského **Bartolomej Kopitar** roku 1836. Obsahom sú štyri homílie preložené z gréčtiny a jedna hmlia neznámeho pôvodu, asi originálna kázeň Metodova. **Súčasťou edície bolo tiež vydanie Friezinských zlomkov**. Kopitar zaradil do edície aj obšírny výklad o staroslovienskom jazyku, o celej cyrilometodskej dobe a pripojil krátku gramatiku a slovník. Na rozdiel od J. Dobrovského, ktorý po celý svoj život bol presvedčený, že prvým slovanským písmom bola cyrilika, pripúšťal názor, že cyrilika je mladšia, resp. hlaholika a cyrilika vznikli v rovnakom čase. Ako z uvedeného vyplýva, tento slovinský bádateľ opustil stanovisko svojho učiteľa J. Dobrovského, lebo ho presvedčili závažné argumenty.

Otázka priority slovanského písma bola definitívne vyriešená až po objavení **Pražských zlomkov hlaholských** roku 1856. **Pražské zlomky (Fragmenta Pragensia)** boli objavené v kapitulnom archíve v Prahe. Je to staroslovienska pamiatka veľkomoravskej proveniencie. Pamiatku pozostávajúcu z dvoch listov objavil r. 1856 K. Höfler a v spolupráci s P. J. Šafárikom pripravili jej vydanie pod názvom **Glagolitische Fragmente** (Praha 1857). Objavenie Pražských zlomkov hlaholských malo zásadný význam pre dejiny slovanského písma. Totiž prvý list pamiatky je palimpsest,²² na ktorom zotretý spodný text tiež bol napísaný hlaholikou. **Na základe podrobného štúdia písma i jazyka tejto pamiatky dospel P. J. Šafárik k názoru, že prvým slovanským písmom je hlaholika.** Tým poopravil dovtedy platný názor J. Dobrovského, ktorý pokladal za staršie slovanské písmo cyriliku. Výsledky štúdia tejto pamiatky zhrnul v práci **Über den Ursprung und die Heimat des Glagolitismus** (Praha 1858).

Práca **Vatroslava Oblaka** (1864 – 1896) **Macedonische Studien** (Wien 1896) predstavuje významný medzník vo výskume otázky pôvodu staroslovienskeho jazyka. V uvedenej publikácii autor na základe podrobného opisu **macedónskeho nárečia obce Suho pri Solúne** na jednej strane ukázal na neudržateľnosť Miklošičovej teórie o panónskom pôvode staroslovienciny a na druhej strane uviedol spoločné črty tohto archaického macedónskeho nárečia a pôvodnej staroslovienciny pred veľkomoravského typu. Oblakova práca vzbudila nebývalý ohlas v odborných slavistických kruhoch a odvtedy sa k výskumu týchto macedónskych nárečí vracajú mnohí jazykovedci. Nárečie obce Suho pri Solúne, ktoré ako prvý opísal V. Oblak, je v slavistickom svete synonymom reliktovej staroslovienciny, prvého spisovného jazyka Slovanov.

V súčasnosti sa slavisti zhodujú na tom, že **základom staroslovienciny sa stal kultúrny jazyk macedónskych Slovanov z okolia Solúna, ktorý sv. Cyril a sv. Metod dobre poznali.** Rozchádzajú sa v názoroch, či sú macedónske nárečia súčasťou macedónskeho národného jazyka alebo sú súčasťou bulharského národného jazyka. V slovenskej a českej slavistike sa vychádza z kompromisného stanoviska, podľa ktorého starosloviensky jazyk má bulharsko-macedónsky základ. Tento typ staroslovienciny spreď veľkomoravského obdobia z IX. storočia nie je doložený v jazykových pamiatkach, ale pre vedecké účely sa rekonštruuje na základe historicko-porovnávacej metódy.

Nezastupiteľnú úlohu tu majú údaje z nárečí viacerých macedónskych lokalít v oblasti **na severovýchod od Solúna: Suho, Visoka, Balevic, Ilinec**, pričom archaické jadro tvorí nárečie prvých dvoch obcí. V uvedených nárečiach sa zachovali javy, ktoré sa vyskytujú aj v staroslovienských jazykových pamiatkach, ako napríklad pôvodná hláska **ě [ä]** (gnázďo, d'ždó, k'rsalu ml'áku), skupiny **št, žd**, pozostatky **pôvodných nosoviek** (čendo „dieťa“, pajánžina „pavúčina“), **relikty opozície i – y**, výrazné **mäkčenie** spoluhlások v pozícii pred samohláskami predného radu /ä, e, i/, t. j. pozostatky pôvodnej konsonantickej mäkkostnej korelácie, pôvodné obojperné **w [u]**, silná redukcia samohlások

²² Palimpsest (gréč.) je pergamenový rukopis viac ráz popísaný po zotretí staršieho textu. Rozlišujú sa iba hlaholsko-hlaholské (Pražské zlomky hlaholské) a hlaholsko-cyrilské, ale nie cyrilsko-hlaholské palimpsesty. Porov. Ottův slovník naučný nové doby. Dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému. II. zv. I. část. Gao – sk. Red. B. Němec. Praha, 1932, s. 1135.

v neprízvučných pozíciách, tzv. dvojité prízvuk (na štvrtej slabike od konca a na predposlednej slabike) a mnohé javy na morfolologickej i lexikálnej rovine.²³

Významným **medzníkom** vo výskume staroslovienčiny a cirkevnej slovančiny bol **I. zjazd slovanských filológov r. 1929 v Prahe**, na ktorom boli nastolené metodologické otázky modernej jazykovedy v známych Tézach Pražského lingvistického krúžku. Celkove bolo uverejnených desať téz, z toho **štvrtá téza** je venovaná otázke postavenia staroslovienčiny medzi slovanskými jazykmi „**Aktuálne problémy jazyka cirkevňoslovanského**“.²⁴ Nastolenie tejto otázky na takom medzinárodnom fóre, akým bol tento prvý kongres slavistov, svedčí o tom, že išlo o aktuálnu a veľmi zložitú problematiku, o ktorej bolo treba diskutovať za účasti predstaviteľov svetovej slavistiky. V tejto štvrtej téze sú v kocke zhrnuté všetky najdôležitejšie problémy, s ktorými sa slavisti stretávali pri štúdiu staroslovienčiny a cirkevnej slovančiny. Autori tézy nepredkladajú riešenie, iba vyjadrujú postoj, čo je z hľadiska metodológie modernej jazykovedy prijateľné a čo je už prekonané.

Text štvrtej tézy **Aktuálne problémy cirkevňoslovanského jazyka** pozostáva z piatich častí. **V prvej časti** sa uvádza, že staroslovienčina, ktorú priniesli vierozvestovia a ich žiaci na liturgické potreby, bola v X. – XII. stor. spisovným jazykom všetkých Slovanov používajúcich slovanskú liturgiu, preto nemožno z metodologického hľadiska pripustiť, aby sa tento najstarší spisovný jazyk Slovanov stotožňoval s jedným z historických slovanských jazykov a aby sa vykladal z hľadiska historickej dialektológie. **Starosloviensky jazyk nebol určený na lokálne potreby, opieral sa o grécku literárnu tradíciu a postupne nadobudol úlohu slovanského „koiné“**, v ktorom sa musia predpokladať prvky umelé, amalgamné a konvenčné. **Preto vývin staroslovienčiny treba interpretovať na základe princípov, ktorými sa riadia dejiny spisovných jazykov**. To je stanovisko modernej jazykovedy ku všetkým predchádzajúcim teóriám o starosrbskom, starobulharskom či staroslovinskom pôvode staroslovienčiny.

V druhej časti tézy sa konštatuje, že výskum staroslovienskych pamiatok z X. – XII. storočia ukázal, že sa vytvorilo niekoľko lokálnych redakcií staroslovienčiny. Ale zo stanoviska staroslovienčiny ako spisovného jazyka všetkých Slovanov nie sme oprávnení uznávať za správny jazyk len jednu z týchto redakcií a ostatné pokladať len za jej odchýlky a zanedbávať ich. Povedané slovami súčasnej slavistiky, každá zo zachovaných redakcií má svoj zástoj v dejinách slovanského písomníctva i v dejinách daného spisovného slovanského jazyka.

V tretej časti sa uvádza, že pre posúdenie pôvodu a zloženia staroslovienčiny, ako aj pre dejiny živých spisovných jazykov je veľmi dôležité určiť ten živý slovanský dialekt, ktorý vzali vierozvestovia za základ pri tvorení prvého spisovného slovanského jazyka. Tento jazyk, uvádza sa ďalej, nemožno priamo vyvodzovať zo žiadnej zo zachovaných lokálnych redakcií (typov) staroslovienčiny. Na určenie genézy staroslovienčiny treba vychádzať z historicko-porovnávacej analýzy týchto jednotlivých redakcií a z rozboru obidvoch staroslovienskych písem.

Vo štvrtej časti sa na tomto medzinárodnom fóre po prvý raz navrhlo, aby sa aj terminologicky odlíšili vývinové stupne staroslovienčiny. To znamená, že termínom **starosloviensky jazyk** sa označuje **jazyk najstarších písomných pamiatok z X. – XI. stor. Od začiatku XII. stor.** autori tézy navrhujú používať termín **stredný cirkevný slovanský jazyk** podľa jednotlivých redakcií, v ktorých sa vyskytujú zmeny v dôsledku kontaktov staroslovienčiny a národného jazyka, na území ktorého sa staroslovienčina používala ako liturgický jazyk a spisovný jazyk. Tento návrh sa natrvalo ujal s menšou modifikáciou. **Od XII. storočia** sa hovorí o **cirkevňoslovanskom jazyku** a o **lokálnych redakciách (typoch) cirkevňoslovanského jazyka**.

²³ Nárečia regiónu Bogdanko pri Solúne (Suho, Visoka, Balevic, Ilinec, Ajvatovo, Negovan) skúmal tiež poľský jazykovedec M. Małecki v tridsiatych rokoch 20. storočia. V jeho štúdiách nájdeme aj kritický prehľad literatúry o dovtedajších výskumoch týchto macedónskych nárečí.

²⁴ U základů pražské jazykovědné školy. Prameny české a slovenské lingvistiky. Ed. J. Vachek. Praha : Academia, 1970. 83 s.

V poslednej **piatej časti** sa uvádza, že je veľmi dôležité pre ďalšie úlohy slavistiky venovať sa vedec-
kému **výskumu osudov dejín cirkevnoslovanského jazyka** až do nových čias. Zároveň za veľmi dôle-
žité sa pokladá **výskum cirkevnoslovanských prvkov** v slovanských spisovných jazykoch národných,
najmä v ruštine, a odlišenie týchto prvkov od ostatných vrstiev týchto jazykov. Cirkevnoslovanské prvky
v spisovných slovanských jazykoch národných sa musia študovať z hľadiska funkcií v rôznych časových
obdobiach, pričom treba riešiť otázku ich hodnoty podľa požiadaviek kladených na spisovný jazyk.

Aký bol **význam téz Pražského lingvistického krúžku pre paleoslavistiku**? Základné myšlienky
tejto tézy preveril čas a ukázalo sa, že to bolo prezieravé rozhodnutie nastoliť aktuálne otázky výskumu
staroslovienskeho jazyka na I. medzinárodnom zjazde slavistov. Téza predstavuje isté zovšeobecnenie
vyššie stopäťdesiatročného výskumu v oblasti paleoslavistiky (náuky o starosloviencine) z aspektu mo-
derner jazykovedy, ktorá sa konštituovala v dvadsiatych rokoch dvadsiateho storočia. R. 1926 vznikla
v Prahe nová jazykovedná škola známa pod názvom **Pražský lingvistický krúžok**, ktorá sa po prvý raz
prezentovala pred slavistickou odbornou verejnosťou na spomínanom pražskom zjazde slovanských
filológov r. 1929. Z podnetu členov Pražského lingvistického krúžku bolo predložených na rokovanie
zjazdu desať téz o najaktuálnejších otázkach slovanskej i všeobecnej jazykovedy.

Teoreticko-metodologickým východiskom modernej jazykovedy sa stali základné princípy
štrukturalizmu, ktorý bol popretím predchádzajúceho mladogramatického smeru. Štrukturalizmus vy-
chádzal z chápania jazyka ako systému pozostávajúceho z prvkov, ktoré sú späté vzájomnými vzťah-
mi a vzájomným pôsobením. V Pražskom lingvistickom krúžku sa vychádzalo z chápania jazyka ako
funkčného systému. **Tieto metodologické princípy funkčne štrukturálnej jazykovedy sa stali zá-
kladom pri formulovaní všetkých desiatich téz**, vrátane štvrtej tézy „**Aktuálne problémy cirkev-
nėslovanského jazyka.**“²⁵ Tézy boli projektom výskumu na najbližšie desaťročia v oblasti jazykove-
dy a príbuzných vedných disciplín a treba objektívne priznať, že ich teoreticko-metodologický základ
obstál v skúške času. Boli podnetné a inšpiratívne pre ďalšie generácie bádateľov vrátane súčasnej.

Odvtedy sa mnohí slavisti vracajú k uvedenej problematike na medzinárodných slavistických
kongresoch, ktoré sa od pamätného pražského kongresu r. 1929 konajú každých päť rokov (s výnim-
kou rokov 1939 – 1958, keď sa pre vojnové udalosti, ako aj pre zložité povojnové okolnosti narušil
tento sled) spravidla v hlavnom meste niektorej slovanskej krajiny.

1. zjazd Praha 1929, 2. zjazd Varšava 1934, 3. zjazd Belehrad 1939 (nekonal sa), 4. zjazd Moskva
1958, 5. zjazd Sofia 1963, 6. zjazd Praha 1968, 7. zjazd Varšava 1973, 8. zjazd Záhreb 1978, 9. zjazd
Kyjev 1983, 10. zjazd Sofia 1988, 11. zjazd Bratislava 1993, 12. zjazd Krakov 1998, 13. zjazd Ľub-
ľana 2003, 14. zjazd Ochrid 2008, 15. zjazd Minsk 2013, 16. zjazd Belehrad 2018.

Neskorší rozvoj slavistického výskumu ukázal, že niektoré myšlienky uvádzané v spomí-
nanom texte o aktuálnych problémoch cirkevnoslovanského jazyka sú dnes **už prekonané**. Týka sa
to najmä otázky rozlišovania českej redakcie staroslovienskeho jazyka a ruskej redakcie cirkevnej
slovančiny. Podľa názoru slovenských jazykovedcov a historikov je anachronické nazývať najstaršiu
redakciu staroslovienskeho jazyka českou redakciou, pretože dejiny staroslovienskeho jazyka sa za-
čínajú odvíjať od r. 863, keď prichádza na Veľkú Moravu byzantská misia na čele s vierozvestami sv.
Konštantínom-Cyriľom a sv. Metodom. Územie Veľkej Moravy, ako je známe, pozostávalo z dvoch
častí – slovenskej i českej (moravskej) a súčasťou Veľkomoravskej ríše, ako to dosvedčujú najnovšie
výsledky slovenskej archeológie a historiografie, bolo celé územie Slovenska. Rovnako výsledky
slovenskej historickej jazykovedy ukazujú, že v staroslovienskych pamiatkach z veľkomoravského
obdobia sa vyskytujú rovnako prvky slovenské i české, preto slovenskí bádatelia sa domnievajú, že

²⁵ Teze předložené Prvému sjezdu slovanských filológů v Praze 1929 původně vyšli ako zjazdový materiál r. 1929
a pokladajú sa za kolektívne dielo. Na ich tvorbu sa podieľali členovia Pražského lingvistického krúžku V. Mathesius
(predseda), B. Trnka, B. Havránek, M. Weingart, J. Mukařovský, R. O. Jakobson, N. S. Trubeckoj, L. V. Kopeckij, P. N.
Savickij a N. N. Durnovo. Tézy boli znovu publikované v práci U základů pražské jazykovedné školy. Prameny české
a slovenské lingvistiky. Ed. J. Vachek. Praha : Academia, 1970 s. 35-67.

je opodstatnené nazývať túto najstaršiu **redakciu staroslovienčiny veľkomoravskou redakciou** (J. Stanislav, E. Paulíny, Š. Ondruš, J. Doruľa, R. Krajčovič, M. Kučera a ďalší).

Výskum pokročil aj v otázke štúdia cirkevnej slovančiny vo východoslovenskej oblasti, ktorá sa v staršej literatúre (vrátane spomínaného textu tézy) označovala termínom ruská redakcia a v jej rámci sa rozlišovali západná a južná subredakcia. Podľa najnovších výsledkov výskumu ukrajinskej (V. Nimčuk) a slovenskej slavistiky (M. Štec) od XII. storočia hovoríme o **východoslovenskej (staroruskej) redakcii cirkevnej slovančiny**, ktorá sa **od XIV. storočia postupne rozčleňuje na ruskú, ukrajinskú a bieloruskú redakciu**. Vznik uvedených redakcií bol, ako je známe, dôsledkom rozpadu Kyjevskej Rusi od polovice XIII. storočia a s tým súvisiacimi procesmi postupného formovania ruskej, ukrajinskej a bieloruskej národnosti a ich jazykov.²⁶

Najnovšie výsledky štúdia problematiky ukrajinskej redakcie cirkevnej slovančiny ukázali, že je opodstatnené rozlišovať v rámci ukrajinskej redakcie **karpatskú subredakciu cirkevnej slovančiny**, ktorá sa podľa spomínaných autorov vytvorila na území Zakarpatskej Ukrajiny a východného Slovenska na základe ortoepických osobitostí.²⁷ Cirkevnoslovanská ortoepia, ako zdôrazňuje M. Štec, je tesne spätá s ortografiou. Preto ovládanie zásad cirkevnoslovanského pravopisu je nevyhnutnou podmienkou pre správne čítanie cirkevnoslovanských textov. **V kontexte karpatorusistiky a po kodifikácii spisovnej rusínčiny (1995) táto subredakcia ukrajinskej redakcie nadobudla status osobitnej karpatskej redakcie cirkevnej slovančiny**. Okrem toho sa v juhovýchodnej časti východného Slovenska medzi veriacimi slovenskej národnosti sformoval osobitný **variant karpatskej redakcie cirkevnej slovančiny**, v ktorom sa prejavujú vplyvy východoslovenských (zemplínskych a užských) nárečí na zvukovej, morfolologickej i lexikálnej rovine tohto liturgického jazyka.²⁸

Štúdium staroslovienčiny, cirkevnej slovančiny, ich genézy, staroslovienskych a cirkevnoslovanských pamiatok, staroslovienskeho písma je vstupnou bránou do slavistiky, ale aj do štúdia jednotlivých slovanských jazykov. Aj keď nás od zrodu slavistiky ako vednej disciplíny delí takmer dvesto päťdesiat rokov, bádatelia sa neustále vracajú k týmto základným slavistickým témam, lebo tak môžeme lepšie pochopiť zákonitosti synchronného stavu i diachrónneho vývinu súčasných slovanských jazykov. Aj v novej zjednotenej Európe staroslovienčina ako prvý spisovný jazyk slovanský z 9. stor. je znakom kultúrnej pospolitosti Slovanov a je svedectvom toho, že slovanské národy majú veľký podiel na kultúrnom rozvoji európskych národov od úsvitu ich dejín.

²⁶ Štec, M.: Cirkevná slovančina. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove. Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2005, s.39-52.

²⁷ Štec, M.: Cirkevná slovančina, c. d., 465 s. Osobitne dôležité sú z hľadiska vymedzenia karpatskej subredakcie cirkevnej slovančiny III. kapitola Pravopisné osobitosti cirkevnej slovančiny (s. 53-90) a IV. kapitola Cirkevnoslovanská ortoepia na východnom Slovensku (s. 91-104).

²⁸ Žeňuch, P.: Cirkevná slovančina v bohoslužobnej praxi Slovákov na východnom Slovensku. In: Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodenia po súčasnosť. Bratislava: Slavistický kabinet SAV 2000, s. 231-274. Žeňuch, P.: Medzi Východom a Západom. Byzantsko-slovanská tradícia, kultúra a jazyk na východnom Slovensku. Bratislava: Veda, 2002, s. 208-240.